

«ΟΝΕΙΡΟ ΣΤΟ ΚΥΜΑ» Αλ. Παπαδιαμάντης
(επιμέλεια Κώστας Μακρής)

Ομωνυμία κοριτσιού και κατσίκας

Η ομωνυμία (δύο διαφορετικά νοήματα αντιστοιχούν σε ενιαία φωνητική πραγματικότητα) κοριτσιού και κατσίκας περιπλέκει τη σχετικά απλή υπόθεση του διηγήματος. Επειδή όμως η ομωνυμία πηγάζει από τον ίδιο τον ήρωα (δηλ. ο ήρωας «βαφτίζει» την κατσίκα με το όνομα της κοπέλας) και βασίζεται στην κατά τη γνώμη του εξωτερική ομοιότητα των δύο αντικειμένων αναφοράς, οδηγεί σε μια – κατά κάποιο τρόπο- συνωνυμία: **η Μοσχούλα- κόρη και η Μοσχούλα- κατσίκα συμφύρονται στη συνείδηση του βοσκού και η μια υποκαθιστά την άλλη.** Υποκατάσταση: επειδή γι' αυτόν η Μοσχούλα- κόρη αποτελεί «άπιαστο» όνειρο, την υποκαθιστά με την κατσίκα που γίνεται όμως δέκτης της αγάπης, της στοργής και της φροντίδας του. Η απώλεια της κατσίκας, στην αρχή του διηγήματος, γίνεται αφορμή για την πρώτη συνομιλία των δύο νέων: πίσω από τα λόγια της Μοσχούλας κρύβεται η πρόκληση και η γυναικεία πονηριά, ενώ τα λόγια του βοσκού δηλώνουν μια καλυμμένη ερωτική επιθυμία, επιθυμία που δεν εξωτερικεύεται – τουλάχιστον στην αρχή – λόγω του εγωισμού αλλά και της εφηβικής αμηχανίας και αιδημοσύνης του νέου. Η υποκατάσταση όμως είναι ανέφικτη, αφού, μάλλον, οι διαφορές είναι περισσότερες από τις ομοιότητες. Αυτό που ξεκίνησε ως ανώδυνη υποκατάσταση προχωρεί σε αντικατάσταση που γίνεται όλο και πιο επίπονη μιας και προβάλλει επιτακτικά το αίτημα της επιλογής.

Πώς θα χαρακτηρίζατε τη σχέση του αφηγητή με τη φύση;

Η σχέση που αναπτύσσει ο αφηγητής με τη φύση είναι ρομαντικής υφής, η φύση δηλαδή δεν είναι απλώς αντικείμενο θαυμασμού, **αλλά αποκτάει διαστάσεις συμβόλου, συμβόλου ελευθερίας και ευτυχίας, αγνότητας και καλοσύνης.** Ο αφηγητής όταν ήταν ακόμη «φυσικός» άνθρωπος, προτού αλλοιωθεί από τις συμβάσεις της οργανω- μένης κοινωνίας, ένιωθε, χωρίς να μπορεί να εξηγήσει (τότε τουλάχιστον) το γιατί, ευτυχισμένος και πλήρης («χωρίς να το ηξεύρω, ήμην ευτυχής»). Θα λέγαμε πως ο αφηγητής φτάνει στο σημείο να ταυτιστεί, να ενωθεί με το φυσικό κόσμο (*«εφαινόμην κ' εγώ ως να είχα μεγάλην συγγένειαν με τους δύο τούτους ανέμους, οι οποίοι ανέμιζαν τα μαλλιά μου, και τα έκαμναν να είναι σγουρά όπως οι θάμνοι κ' οι αγριελαίαι» «ησθανόμην γλύκαν, μαγείαν άφατον, εφανταζόμην τον εαυτόν μου ως να ήμην εν με το κύμα, ως να μετείχον της φύσεως αυτού»*). Η ταύτιση, η «ερωτική» ένωση με τη φύση δηλώνεται εμφαντικά με την επίμονη χρήση της κτητικής αντωνυμίας (*«το κατάμερον...ήτον ιδικόν μου...η ακτή μου...όλα εκείνα ήσαν ιδικά μου, ο βράχος ο δικός μου... , τα βουνά μου»*). Στα παραπάνω παραδείγματα η κτητική αντωνυμία δε δηλώνει κτήση, αλλά περιγράφει τη σχέση του ήρωα με τα πράγματα του κόσμου, επιτείνει τη συνάφεια και την ενότητα του ήρωα με τη φύση, όχι μέσω νομικών διαδικασιών, αλλά μέσω του συναισθήματος. Η συναισθηματική σχέση μεταξύ του νέου ανθρώπου και της φύσης σ' έναν ενιαίο κόσμο που αγνοεί τη χρονική φθορά, συνυποδηλώνει την αλλοτινή χωρίς όρια ελευθερία. Η παιδική ηλικία παρουσιάζεται ως σύμβολο της ευτυχίας και η συνάφεια ανθρώπου-ήρωα ως σύμβολο της προπρωτικής κατάστασης του ανθρώπου. Με λίγα λόγια βρισκόμαστε σ' ένα **παραδεισένιο περιβάλλον (ουτοπικό / ρομαντικό)** που γίνεται ρεαλιστικό, επειδή αντιπαρατίθεται πρώτα με το νόμο

(αγροφύλακες) και ύστερα με την ιδιοκτησία (**κτήμα του κυρ Μόσχου**). Ο νόμος της πόλης αποτιμάται ειρωνικά από το δικηγόρο-αφηγητή ως πρόφαση προκειμένου να επιβληθεί η προσωπική βούληση και το δίκαιο του ισχυρότερου. Εξάλλου, η περίπτωση του κυρ Μόσχου συμβολοποιεί τη διαφορά ανάμεσα **στην προπρωτική κυριαρχία και τη μεταπρωτική ιδιοκτησία**. Η πρώτη προϋποθέτει **ελευθερία, αυτάρκεια και ποιμενική ησυχία**, ενώ η δεύτερη υποσημαίνει **περιουσία, περίφραξη, «χωριστόν... βασίλειον»**.

Το θέμα του σκοινιού.

Η ευκαιριακή και στιγμιαία επαφή του βοσκού με το αγαπημένο σώμα της Μοσχούλας, που για χρόνια μετά ταλαιπωρεί τη μνήμη του, έχει για το νεαρό βοσκό και το τίμημά της. Η αγαπημένη του κατσίκα, όσο αυτός βρισκόταν στη θάλασσα, πνίγηκε με το σκοινί που ήταν δεμένη. Το σκοινί αυτό σαν μίτος της Αριάδνης μοιάζει να διαπερνά όλη την ιστορία, δηλαδή το **σκοινί ως περιορισμός, ως καταναγκασμός και ως όριο ελευθερίας** επανέρχεται τουλάχιστον τρεις φορές στο ίδιο διήγημα. Ο συγγραφέας παρομοιάζει τον εαυτό του με τη μίζερη ζωή που διάγει ως υπάλληλος στην Αθήνα, σαν σκυλί δεμένο με κοντό σκοινί στην αυλή του αφέντη του που δεν μπορεί να κινηθεί έξω από τη μικρή ακτίνα που διαγράφει το σκοινί.

Γλώσσα και ύφος του διηγήματος

Η χρήση της γλώσσας διαμορφώνει και το ύφος του διηγήματος, που χαρακτηρίζεται από την **αμεσότητα, την ακρίβεια, την απροσποίητη έκφραση και τη φυσικότητα, τη ρεαλιστική απόδοση καταστάσεων και χαρακτήρων, την αληθοφάνεια και την πειστικότητα**, αλλά και την **υπαινικτικότητα** (παρασιωπήσεις), το **χιούμορ** και την **ειρωνεία**. Αφηγηματική άνεση λοιπόν, περιγραφική δεινότητα, ρεαλιστική απεικόνιση, αλλά και ποιητική ατμόσφαιρα είναι τα βασικά γνωρίσματα του ύφους στο συγκεκριμένο διήγημα.

Η γλώσσα του Παπαδιαμάντη είναι εντελώς προσωπική. Αποτελείται από ένα κράμα **καθαρεύουσας-εκκλησιαστικής** (στα κείμενά του υπάρχουν ακόμη και αυτούσια εκκλησιαστικά ρητά) **δημοτικής** και **ιδιοματισμών** (της Σκιάθου). Οι διάφορες γλωσσικές μορφές πάντως δε χρησιμοποιούνται αδιάκριτα, αλλά παρουσιάζουν αναβαθμούς: α) **στις περιγραφές και τις λυρικές παρεκβάσεις** συναντάται η **αμιγής καθαρεύουσα** (παλαιότερη λογοτεχνική παράδοση και εκκλησιαστική).

β) στην **αφήγηση** χρησιμοποιείται η **καθαρεύουσα με πρόσμειξη στοιχείων της δημοτικής** (προσωπικό ύφος).

γ) στους **διαλόγους** αποτυπώνεται σχεδόν φωτογραφικά η **ομιλούμενη λαϊκή γλώσσα μαζί με ιδιοματισμούς** (αίσθημα προφορικού λόγου, φυσικότητα διαλόγων).

Αξιοσημείωτα είναι ακόμα:

1. ο γλωσσικός πλούτος των διηγημάτων με αθησαύριστες ή επινοημένες λέξεις
2. η περίεργη τοποθέτηση του επιθέτου μετά το ουσιαστικό
3. το αίσθημα της ακριβολογίας (κυρίως με τη χρήση της καθαρεύουσας)
4. η επίδραση των συντακτικών προτύπων της Αρχαίας Ελληνικής και της Γαλλικής γλώσσας.